

УДК 168.522:81:32

Б 61

Тетяна БІЛЕНКО

СЛОВО І ЧАС: СПЕЦИФІКА ХРОНОТОПУ

*У статті розглядається часопросторова специфіка слова з ознаками екзистенційності автора, які часто не можуть виявитися з об'єктивних чи суб'єктивних причин. У форму слова автор влив певний зміст, але **вибране** реципієнтом є модусом діалектики об'єктивного і суб'єктивного, суспільно значущого та індивідуально-унікального.*

***Ключові слова:** слово, час, простір, хронотоп, дискурс, текст, символ, екзистенція.*

Для сучасної України залишається актуальною проблема фактичної реалізації ідей суверенітету – тобто не лише його проголошення, а правдивого володіння ним, коли слово суверенітет є фіксацією здатності держави (народу) забезпечити свою політичну, ідеологічну, економічну, матеріальну незалежність від будь-яких зовнішніх впливів чи внутрішніх катаклізмів, спрямованих на знищення свободи і незалежності народу та його державного волевиявлення. Тому дуже важливим є виховний процес молодого громадянина, образ якого мислиться високоосвіченим і самовідданим патріотом, здатним сумлінно та творчо будувати і захищати інтереси Вітчизни, спираючись на мову як одне з найбільших культурно-духовних надбань. Проблеми мови і мовлення завжди привертали до себе більшу чи меншу увагу суспільності, а про хронотоп активно заговорили у ХХ столітті. Мова як одна з найбільших скарбниць людства загалом і етносу осібно акумулює сукупний скарб знань про довкілля і про себе; у ній не лише зберігається віковичний набуток, але й виявляється методологія суспільного буття. Не можна

оминути персоналії видатних філософів та філологів, які зробили вагомий внесок у дослідження філософських аспектів лінгвістики – прямо чи опосереднено – і залишаються затребуваними й нині, як Вільгельм Гумбольдт [7], Олександр Потебня [12], Герман Гессе [6], В.Куайн [15], наші сучасники Мирослав Попович, Лариса Масенко [11], Василь Іванишин і Ярослав Радевич-Винницький, Світлана Єрмоленко, Флорій Бацевич [4], Тетяна Космеда... Тут же місце для видатних риторів Демосфена, Ціцерона, Іоанікія Галятовського, грона киево-могилянців та багатьох інших. В.Гумбольдт доводив, що лише *в мовленні індивіда* мова досягає остаточної визначеності. “Ніхто не розуміє слово точно так, як інший, і ця відмінність, хоч би найменша, проминає, як коло [круг] по воді, крізь усю товщу мови. Тому всяке розуміння є завжди нерозуміння, всяка узгодженість думок і почуттів – водночас і розбіжність” [7, 84]. О.О. Потебня неодноразово звертається до цієї тези Гумбольдта і розлого тлумачить її: навіть тоді, коли співрозмовники *бачать перед собою річ*, про яку мовиться, *кожен має власну точку зору, дивлячись своїми очима*. Відмінності в чуттєвих образах предмету передовсім зовнішньо зумовлені, утім важливо наголосити, що новий образ у кожній душі застєє інше посднання попередніх [колишніх] сприймань, інші почуття і тому внаслідок цього нашарування в кожній душі постає неоднаковий результат [12]. Нові терміни потрібні для номінації нових реалій. Віллард ван Орман Куайн у статті “Речі та їх місце в теоріях” зауважує: наші міркування про зовнішні речі можливі тому, що ми створили науку – концептуальний засіб для пов’язання одного сенсорного збудження з іншим, тож можемо оперувати речами (об’єктами) та поняттями, які їм відповідають. Прийняття об’єктів – це ментальний акт, а такі акти пов’язувати значно важче, аніж усе інше. “Про розумові процеси мало що можна сказати, якщо не закріпити їх словами, бо те об’єктивне, що ми можемо одержати, постає лише після слів. Слова супроводжують думки про що завгодно, і лише тою мірою, якою думка виражена в слові, ми можемо її чітко усвідомити. Якщо тепер звернути увагу на слова, питання про прийняття об’єктів стає питанням про вербальну *вказівку (reference)* на об’єкти... Ми вказуємо на об’єкти, використовуючи слова, які засвоюємо через більш чи менш далекі асоціації з подразненнями наших органів чуттів” [15]. Свого часу Герман Гессе скрушно писав про долю письменника, якому значно важче виражати себе, аніж музикантові

чи майстрові пензля. Письменник не в змозі дати навіть сотой частки того, що він хотів; він тішиться, якщо його зрозуміли хоча б збоку, хоч би приблизно, похапцем та абияк, хоч би без грубих непорозумінь щодо найважливішого. І завжди – чи його хвалять, чи лають, люблять чи відкидають, – ідеться власне не про його думки та мрії, а лише про нищий відсоток того, що “змогло пробитися крізь вузький канал мови і не просторіший канал читацького сприйняття” [6].

Основним структурним елементом мови є слово, а мова – найголовніша з визначальних прикмет етнічної спільноти, тож з’ясувати історію народу неможливо без дослідження генези його мови. Лариса Масенко слушно наголошує, що це особливо важливо в часи зламу чи соціального перевороту. “Активізація суспільних процесів актуалізує словотвір і динаміку вербальної взаємодії” [11].

Ми назвали представників розмаїтих філософських та лінгвістичних уподобань, засвідчуючи їхню причетність до загального процесу теоретичного пошуку і тлумачення сутності слова як живого втілення пульсуючої думки в екзистенційному вияві хронотопу. Наголошуємо: у тих джерелах не вживається слово *хронотоп*. Утім часто ідеться саме про нього.

Звертаючись до хронотопу, передусім згадуємо Михайла Бахтіна, Юрія Лотмана, не забуваючи, що це слово позначає не лише літературознавчий термін (саме він найвідоміший у сучасному культурологічному вжитку завдяки унікальним заслугам М.М.Бахтіна), але й вагоме у доробках фізиків, математиків, психологів, філософів.

Докладний аналіз хронотопу художнього твору дав М.М.Бахтін. Він пояснив: “Суттєвий взаємозв’язок часових і просторових відносин, художньо освоєних у літературі, ми будемо називати хронотопом (що означає в буквальному перекладі – “часопростір”)” [2] Він зауважує, що цей термін відомий у математичному природознавстві, його ввів та обґрунтував Альберт Ейнштейн на основі теорії відносності. Але це не цікавить Бахтіна, він воліє перенести це поняття в літературознавство “майже як метафору (майже, але не зовсім)”, бо його особливо приваблює вираження у хронотопі “нерозривності простору і часу (час як четвертий вимір простору)”. Він розуміє хронотоп “як формально-змістову категорію літератури” [2, 243].

Метою цієї статті є з'ясування унікальності слова, яке в часопросторі *разом* [уникаючи тавтології, не вживаю слова *водночас*] залучене до діалогу, дискурсу, тексту і, попри об'єктивні чинники, має екзистенційне забарвлення особистості (або не має такого забарвлення), та ще й дотичне до символу.

У літературно-художньому хронотопі просторові і часові прикмети (ознаки) зливаються в осмисленому і конкретному цілому. Бахтін наголошує, що тут час “густішає, ущільнюється, стає художньо-зримим, а простір інтенсифікується, втягується в рух часу, сюжету, історії. Прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється та вимірюється часом. Цим перетином рядів та злиттям прикмет характеризується художній хронотоп... Хронотоп як формально-змістова категорія визначає (великою мірою) і образ людини в літературі; цей образ завжди суттєво хронотиповий”.

А як із текстами філософськими? Чи маємо там ознаки часу? Чи кожен автор накладає свою печатку, досліджуючи *загальні закономірності* розвитку природи, суспільства і мислення? Можливо, то вдасться лише окремим, не всім? Гадаю, ні, ознаки часопростору завжди є, але вони мають різний ступінь насиченості, явленості, тому зауважити їх зовсім непросто, для цього необхідна відповідна ерудиція реципієнта, його духовно-соматична готовність, певний інтелектуальний підмурівок для подальшої напруги мислення.

Звідси робимо висновок: хронотоп – це не лише простір і час, взяті в сукупності, це нова діалектична єдність просторово-часових властивостей, яка має різну темпоральну тривалість та локальну маніфестацію, у чому може виявлятися як матеріалізована ситуативність об'єктивних процесів, так і екзистенційність суб'єктів процесуальної взаємодії.

Покоління сучасників будь-якої доби користуються загальноживаною лексикою, але кожна соціальна верства завжди мала певні мовні відмінності, що поставали внаслідок дії об'єктивних та суб'єктивних чинників. Передовсім, слово набувало нового смислу залежно від залучення до активної суспільної практики різних верств, шарів і прошарків населення. Значною мірою це залежить і від того, як подається слово в мовленні, який у нього *регістр*, про що докладно пише Флорій Бацевич. “Регістр – це вияв (різновид) дискурсу (тексту), що

сформувався під впливом ситуативного контексту в спілкуванні соціалізованих особистостей; це реалізація дискурсу (тексту) в конкретній конситуації спілкування, в основі котрої лежать імпліковані в комунікативній компетенції мовців правила (конвенції, звички) спілкування”, – твердить він, проаналізувавши великий пласт світового наукового доробку [2, 214].

Згадаймо тезу Куайна про *появу* слова, про факт фіксації його змісту в конкретний момент ментальної діяльності суб’єктів колективної взаємодії. Саме колективної, а не унікальної суб’єктивно-індивідуальної, адже те, що випливає з душі індивіда, лише частково є продуктом цієї душі, оскільки сутність процесу його формування (постання) зумовлена сукупною суспільною практикою.

Після цього слово починає *жити в часі*. Під впливом інших слів воно виявляє свої внутрішні потенції і по-різному взаємодіє з ними (словами) – суголосно або контроверзійно, тому що всі слова змінюються залежно від їхньої затребуваності, включеності до соціальних процесів. А останні вельми розмаїті – наукові, матеріальні, ідеологічні, релігійні та ін. Із багатьох значень слова *активний суб’єкт* обирає те, яке оптимально відповідає його інтересам, інші значення залишаються неозвученими і в разі неодноразового повторення цієї ситуації вони (значення) можуть забутися чи загалом стертися з пам’яті. Інший *активний суб’єкт* обирає із багатьох можливих не те значення слова, що стало популярним чи загальноживаним, обґрунтовує свій вибір та утверджує закономірність такого розуміння значення. Погляньмо на еволюцію слова *комуна*. У латинській мові воно означало, як свідчить словник, суспільне майно, громаду, суспільність. *Commune, is [communis] тж. pl.* 1) суспільне майно (надбання) *C: privatus illis census erat brevis, с. magnum N* – особисте майно їх (у старому Римі) було невелике, а суспільна власність була велика; 2) община, громадянське суспільство, громадяни; 3) *pl.*, суспільне життя, суспільність (*communia laudare H*). [8, 164.].

У сучасному словнику іншомовних слів читаємо: “комуна [франц. *commune* громада < *communis* спільний] 1) людський колектив, який об’єднався для спільного життя на засадах спільного майна і праці; 2) у деяких країнах нижча адміністративно-територіальна одиниця; громада; 3) Паризька К. – перша пролетарська революція і перший уряд робітничого класу у Франції,

який проіснував у 1871 р. трохи більше, ніж два місяці” [14, 543]. Великий тлумачний словник сучасної української мови повідомляє: “Комуна, -и, ж. 1. За середньовіччя в Західній Європі – міська громада, що домоглася незалежності від феодала і права на самоврядування. 2. Адміністративно-територіальна одиниця місцевого управління у Франції, Бельгії та деяких інших країнах; поселення міського чи сільського типу. 3. Колектив осіб, що об’єдналися для спільного життя на засадах спільності майна та праці. 4. Форма сільськогосподарського кооперування, за якої усуспільнюються усі засоби виробництва, а споживання та побутове обслуговування здійснюються на громадських засадах. 5. розм. Те саме, що комунізм 1. *Паризька комуна* [5, 446].

Це коротеньке зіставлення свідчить про постійну рухливість слова, його *просування* різними щаблями дискурсу та його *комбінування* з іншими словами на засадах валентності. У 20-х і на початку 30-х років ХХ ст. у Радянському Союзі це слово було вельми активним, оскільки ідеологічно виправдовувало *актуалізовані* реалії життя. Колективізація сільського господарства була зорієнтована на створення сільських комун, які поставали не волевиявленням селян, а насадженням матеріалізованих партійно-ідеологічних кліше, в яких нібито фіксувалося світле майбуття людей, тотальне благо. Неприйняття народом *так пропонувано* майбутнього щастя тлумачилося як духовно-ідеологічна незрілість людей, а причина тлумачилася як невідповідність ментальних засад пролетарів (робітників) та селян. Слово “куркуль” у Великому тлумачному словнику сучасної української мови подано так: “1. Багатий селянин-власник. 2. *розм.* Жадібна людина [5, 474]. У 1989 р. третій том Етимологічного словника української мови подав таке визначення: куркуль “багатий селянин-власник, на якого працюють наймити; [переселенець з іншої місцевості]”, *куркуленко* “син куркуля”, *куркуленчиха* “дружина сина куркуля”, *куркулиха* “дружина куркуля”, *куркулівна* “дочка куркуля”, *куркульня*, *куркульство*, *куркулити* “розкуркулювати”, *підкуркульник*, *розкуркулити*: р. *куркуль* (з укр.); очевидно, запозичення з турецької мови; тур. *korkulu* “той, що вселяє страх; страшний; небезпечний” є похідним від дієслова *korkulmak* “боятися”; припущення про зв’язок з тур. *kürklü* “критий хутром; одягнений в шубу” (Шанский П ЭСРЯ 8, 453 – 454), очевидно, хибне“ [9, 155]. А Борис Грінчен-

ко у 1908 р. зафіксував: “Куркуль, ля., м. Пришлый, захожий из другой местности человек, поселившийся на постоянное жительство... В Чигир[инском] у[езде]. – прозвище, даваемое в насмешку мещанами казакам черноморцам” [13, 330]. У радянській внутрішній політиці 20-х – поч. 30-х років це слово набуло статусу тавра, яким позначали приречених на знищення селян, трохи багатших за голоту, які не хотіли вступати до колгоспу або в інший спосіб виявляли спротив владі. У такий спосіб було знищено селянство як клас. У 40-і роки Сибір став значною мірою україномовним: до нього засиляли із західних областей України “куркулів” разом із “націоналістами”.

Доба залишає по собі матеріальні та духовні знаки як досягнення культури, і серед них неоціненна роль належить мові загалом, слову особно. Кожна річ, будь-яке явище фіксується в назві і залучається до суспільної практики двоїстими сутностями – першою та другою сигнальними системами. Слово подвоює об’єктивну і суб’єктивну реальність, дає змогу оперувати не лише матеріальними об’єктами, а й назвами, коли у предметно-чуттєвому діяльнісному процесі актуалізуються повноправні заміники об’єктів матеріального світу і духовних феноменів. Поява нових речей свідчить про вищий рівень суспільної практики, науки і техніки чи вдосконалення міжкультурних зв’язків, коли в життя суспільства проникають слова і речі чужої культури. Слово “взаємодія” уже на підсвідомому рівні маркується позитивно, постає з доброзичливим наповненням, у чому виявляється тотальна природна схильність до гармонії. Але це хибне маркування, конфліктні свідомі зіткнення антагонізмів реалізуються у взаємодії, метою якої є подолання протилежної тенденції, дії чи фізичної сутності. Не забуваймо, що взаємодія культур може мати не лише позитивний, а й негативний характер (якщо можна назвати *взаємодією* загарбання чужої території та нищення досягнень автохтонів: тут наявне радше протистояння, а не взаємодія, протистояння, сповнене антагонізму, а не толерантності. Утім, тут також маємо багатозначність слова).

Г.Гессе певен, що для співгромадян мова (будь-яка, не лише вербальна) – це святиня, а святиня – все загальне і колективне, все, що кожен може розділити з багатьма. “Співгромадяни, як і письменники, плакають ідеал всесвітньої мови. Але всесвітня мова співгромадян далекі не така, яка омрі-

яна письменником, у них вона не первісний розсип скарбів, не нескінченний оркестр, а спрощений набір телеграфних знаків, що економить сили, слова і папір і не заважає заробляти гроші!”

Мистецтво породжує нові лиця, нові мови, по-новому вчиться говорити і виражати себе, воно сите по саму зав'язку вчорашніми та позавчорашніми мовами, воно прагне не лише мовлення, але також танцю, прагне зламати усі рамки, зсунути капелюха набакир і рушити кривуляючи. І співгромадяни цим розлючені, їм здається, що це знуцання з них, яке геть винищує їхні цінності, і, вибухаючи лайкою, вони ховаються з головою під ковдру власної освіти”.

М.М. Бахтін привертає увагу до типів відчуття слова, в якому може фіксуватися завершена і строго відмежована система смислів, воно “прагне однозначності і передовсім ціннісної однозначності: в цьому здійснюється прямолінійна оцінка й одна висота, в ньому немає внутрішнього руху, і воно – однополярне. В ньому звучить один голос, і воно позначає один відмежований, готовий предмет, що збігається з самим собою. Воно обережне й розумне у виборі сусідств та зв'язків. Воно живе в готовому, стабільному диференційованому та поцінованому світі. Воно поводить себе пістетно (принаймні коректно) і логічно” [3, 375].

Літературна та публіцистична спадщина є важливим джерелом соціального пізнання, вона фіксує минуле – олюднений хронотоп доби – через суб'єктивну авторську подачу. Якщо сучасники не матимуть належного морально-творчого підґрунтя, то невичерпні культурні скарби минулого можуть залишитися незатребуваними, не допоможуть своїм потенціалом розв'язувати проблеми нащадків. Оволодіти досягненнями фундаментальних та прикладних наук значно легше, аніж розвинути творчий потенціал особистості і виплекати високі моральні якості.

У масштабах Землі існують національні мови у взаємному переливанні (у поглинанні і відторгненні), коли вербалізована номінація обтяжується незліченними конотаціями, породженими чи то тлом, на якому вони постали (зіткнулися), чи випадковістю модусної явленості, чи абсолютною (повною) непередбачуваністю усього процесу та його складників. “Ми занурені у простір мови, – читаємо у Юрія Лотмана. – Навіть у найосновніших умовних абстракціях ми не можемо вирватись із цього простору, який нас просто обволікає, але ми є його частиною, як і він водночас є час-

тиною нас” [10, 176]. Наші стосунки з мовою, продовжує Ю.Лотман, далекі від ідилії: гігантськими зусиллями ми прагнемо вирватися за її межі, саме їй ми приписуємо лжу, відхилення від природності, більшість наших пороків та спотворень. Ці спроби боротьби з мовою такі ж давні, як і сама мова. Історія переконує, що вони безнадійні і водночас невичерпні. На часовій осі сусіднують субсистеми різної швидкості їхнього циклічного руху. “Багато з них зіштовхуються з іншими і на льоту змінюють свій вигляд і свої орбіти. Семіологічний простір заповнений уламками розмаїтих структур, що вільно пересуваються, які, втім, стійко зберігають у собі пам’ять про ціле і, потрапляючи до чужого простору, можуть раптом бурхливо реставруватися” [10, 177].

Сергій Аверінцев прагне з’ясувати – хоча б частково – ті смислові щеплення, з якими Софоклу довелося працювати як із наявною передумовою символічної структури трагедії. Усі паралелі, залучені до з’ясування питання, належать світу класичної давнини. Але, з іншого боку, у межах цього світу ми дозволяємо собі пересуватися цілком вільно, посилаючись на авторів найрізноманітніших епох від Гомера до Прокла; така вільність виправдовується та ще й дозволяється постановкою питання. “Було б вельми дивним припускати, ніби конкретне наповнення розглядуваних символічних схем залишалось б тим самим в архаїчному міфі та в класичній трагедії, у грецькій філософії та в римському житті. Звісно, ні; ці схеми переосмислювались. Але щоб таке переосмислення було можливе, треба, щоб було чому переосмислюватись: стабільна смислова основа, смислова матриця, задана мовою і простішими символічними системами самого життя. Завдання історії культури – дослідити переосмислення: але ж треба колись подивитись, що саме переосмислювалось” [1, 94].

Написані слова (на папері, на стіні, на полотні та ін.) – це лише форми, ємності, що вмістили певні сутності, застигли без руху, зв’язку та розвитку, бездушні, абстрактні, байдужі, доки на них не впаде погляд людини, доки в її серці не спалахне неоціненна і невимірنا таїна, що розкривається новотвором, щоразу унікальним, одиничним, неповторним. Українська питома лексика зазнала таких самих знущань, яких зазнавав народ від далеких і близьких кривдників в різні історичні періоди. Домогання суверенітету невіддільне від боротьби за збереження і розвиток рідної мови, яка дуже здавна зазнавала потужної руси-

фікації. Русифікація масовано і послідовно здійснювалася і в радянський час. Лариса Масенко доводить, що різниця “між советською й імперською практиками русифікації полягала лише в застосуванні різних асиміляційних методів, зумовлених відмінністю державних устроїв”. Уся повнота влади була зосереджена в руках більшовицької партії, яка, підпорядкувавши тотальному контролю всі сфери життя, “здійснювала мовно-культурну асиміляцію в значно жорстокіших формах, ніж колишня царська адміністрація, а володіння всіма засобами масової інформації давало їй можливість приховувати злочинні методи нищення національних мов і культур під лицемірними гаслами “єдиної сім’ї народів”, “братерської дружби”, “пролетарського інтернаціоналізму” тощо” [11, 6].

“Сплановане владою втручання в лексичний склад і внутрішню структуру української мови, спрямування її в бік максимального зближення з російською мовою мало на меті перервати досягнуту в 20-х рр. цілісність української літературної мови, вилучити ті елементи, що ввійшли до неї із західноукраїнських діалектів і з галицько-буковинської літературної мови другої половини ХІХ – початку ХХ ст. У висновках комісії і партійних резолюціях з політичних міркувань абсолютизувався вплив польської мови на західноукраїнську літературну мову, а вся діяльність мовознавців 20-х рр., спрямована на розширення словникового складу літературної мови шляхом об’єднання різноговіркових елементів усіх українських земель, в тім числі західноукраїнських, безпідставно оголошувалася полонофільською. Так, зміни, внесені в 1933 р. в український правопис, було зроблено, за словами А.Хвилі, “по лінії усунення всіх штучних правил, які було спрямовано на те, щоб повернути розвиток української мови в бік польської буржуазної культури” [Див. 11, 11].

Після розгрому мовознавчих інституцій 20-х рр., фізичного знищення або довготривалого ув’язнення мовознавців, заборони створених і ті роки лексикографічних, термінологічних та інших праць як “ворожих” і націоналістичних” советське керівництво запровадило в Україні керовану з Москви і повністю контрольовану партійним апаратом мовну політику, яка, хоч і з тимчасовими послабленнями, лишалась чинною до кінця 80-х рр. Тоді ж було усталено ідеологічну базу діяльності інституцій, призначених для відстежування і спрямування мовних проце-

сів. Напряом мовознавчих досліджень в УССР надалі мали визначати три такі головні постулати:

1. Теза про “благодворність” впливу російської мови на українську, потребу зближення двох “братніх” мов і “гармонійність” українсько-російської двомовності.

2. Теза про необхідність формування спільного лексичного фонду мов народів ССРСР.

3. Вимога широкого впровадження інтернаціоналізмів.

При цьому всі три постулати було підпорядковано завданню уніфікації національних мов за російським зразком, оскільки в процесах формування спільного лексичного фонду мов народів СРСР і запозичення з інших мов роль мови-посередника відводилася російській [11, 17]

Отже, прагнення українців очистити свою мову від насильницького спотворення в минулому безпосередньо постає необхідністю дерусифікації, а цей об’єктивно зумовлений і суб’єктивно бажаний для українців процес декому видається катастрофою.

Література

1. Аверинцев С. К истолкованию символики мифа о Эдипе (Конспект) / Античность и современность. – М. : Контекст, 1972. – С. 90 – 102.

2. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. М. : Искусство, 1976

3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М. : Искусство, 1979. – 424 с..

4. Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики. – Л. : Вид. центр імені Івана Франка, 2003. – 281 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.

6. Гессе Герман. Язык / Собр. соч. в восьми томах. Том 8. – М. : АСТ, 1995. – 384 с..

7. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. Пер. с немецкого яз. под ред. и с предисловием доктора филол. наук проф. Г.В.Рамишвили. Послесловия докт. филос. наук проф. А.В. Гулыги и докт. филол. наук проф. В.А. Звегинцева. – М. : Прогресс, 1984. – 400 с.

8. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь: ок. 50 000 слов. – М. : “Русский язык”, 1986. – 840 с.

9. Етимологічний словник української мови : В 7-ми т. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Редкол. О.С.Мельничук (головний ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983. Т. 3 : Кора М. / Укл. : Р.В.Болдирев та ін. – 1989. – 552 с.

10. Лотман Ю.М. Культура и взрыв. – М. : Гнозис, 1992. – 320 с.

11. Масенко Л. Мовна політика в УССР: історія лінгвоциду // Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і матеріали / Упоряд.: Л.Масенко та ін. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська акад.”, 2005.

12. Потебня А.А. Мысль и язык.. Полное собрание трудов: Мысль и язык. Подготовка текста Ю. С. Рассказова и О. А. Сычева. Комментарии Ю. С. Рассказова. – М. : “Лабиринт”, 1999. –300 с.

13. Словарь української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: В чотирьох томах. Т. 2. – 3 – Н. / НАН України. Ін-т української мови. Додаток О.О.Тараненка. – К. : Наук. думка, 1996. – 588 с.

14. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л.О.Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

15. Quine W.V. O. Things and Their Place in Theories. The Belknap Press of Harvard University Press. Camb., Mass., 1981, pp. 1 – 23. Перевод выполнен А. Л. Никифоровым.

Биленко Татьяна. Слово и время: специфика хронотопа. В статье рассматривается пространственновременная специфика слова с чертами экзистенциальности автора, которые часто не могут проявиться по объективным или субъективным причинам. В форму слова автор влил определенное содержание, но *выбранное* реципиентом является модусом диалектики объективного и субъективного, общественно значимого и индивидуально уникального.

Ключевые слова: слово, время, пространство, хронотоп, дискурс, текст, символ, экзистенция.

Bilenko Tetyana. The word and time: chronotope peculiarity. In the article the researcher has investigated a time-space peculiarity of the word with the features of author's existence, which can often be implicit due to objective or subjective reasons. The author input some peculiar content into the word form, but the recipient's chosen message is the modus of dialectics of objective and subjective, socially meaningful and individually unique.

Key words: word, time, space, chronotope, discourse, text, symbol, existence.